

УДК 130.2

**CULTURAL AND SEMIOTIC CONCEPT OF E. CASIER AS A
METHODOLOGICAL BASIS OF ART RESEARCH****КУЛЬТУРНО-СЕМІОТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ Е. КАССІРЕРА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА
ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ МИСТЕЦТВА****Brahina T. M. / Брагіна Т.М.***c. ph.s., as. prof.*

ORCID: 0000-0003-2225-3685

*Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Bursatskiy Uzviz 4, 61057***Honcharova O.S. / Гончарова О.С.***c.h.s., as.prof.*

ORCID: 0000-0002-8697-3211

*Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Alchevskych 29, 65029***Brahin Y.A. / Брагін Ю.А.***c. c. s., senior lecture*

ORCID: 0000-0002-6213-5723

*Kharkiv Petro Vasilenko National Technical University of Agriculture,
Kharkiv, Alchevskych 44, 65029*

Анотація. У статті розглядається концепція Е. Кассіра. Вона представлена як методологічна основа інтерпретації мистецтва.

Ключові слова: символ, символічна форма, мистецтво, культура, художній образ

Abstract. The concept of E. Cassirer is considered in the article. It is presented as a methodological basis for the interpretation of art.

Key words: symbol, symbolic form, art, culture, artistic image

Вступ.

Виразальні засоби мистецтва, зазнаючи в динаміці культури постійних трансформацій, сформували унікальну мову, яка є засобом комунікації, що здійснює трансляцію та акумуляцію культурних кодів. Мова мистецтва породжує нові смисли, розширює горизонти пізнання. Для прочитання цих смислів виникає необхідність пошуку надійного теоретико-методологічного підґрунтя, яке б створило основи для інтерпретації мистецтва. Знаково-символічна концепція Е. Кассіра має значні евристичні можливості в якості методології мистецтвознавчого дослідження.

Основний текст.

За Е. Кассіром утворення символічних форм у мистецтві є засобом встановлення значення і розкриття змісту символізацій: «Адже знаки і символи мови, міфу, мистецтва «існують» не тому, що вони є — не задля того, аби бути, а потім набути ще якогось значення. Все їхнє буття полягає в їхньому значенні, а їхній зміст цілковито вичерпується функцією позначення... свідомість сама утворює певні конкретно-чуттєві змісти як вирази певних смислових комплексів» [1, с. 42]. Духу притаманна творча сила, яка «не просто пасивно відображає наявне», а «надає простому наявному буттю певного «значення», своєрідного ідеального змісту». Саме тому мистецтво існує в «самобутньому образному світі, де емпірично наявне не стільки відбивається, скільки породжується за певним принципом». Тут воно «утворює свої особливі символічні форми», свою особливу сторону дійсності. [1, с. 17]. Художній

світогляд здійснює «не стільки оформлення світу (Gestaltung der Welt), скільки формування світу (Gestaltung zur Welt), формування об'єктивного смислового взаємозв'язку й об'єктивної цілісності погляду». Відбувається «перетворення світу пасивних вражень» на «світ чистого духовного виразу» [1, с. 19].

Отже, духу притаманна властивість означення предметів, формування сенсу їхнього сприйняття, і символізації цього сенсу. Шляхом такого перетворення фактів, переробки предметів складається тканина твору мистецтва, яка є водночас і продуктом фантазії митця і матрицею рецепції твору, котра синтезується з «культурних облаштунків» повсякденності. Саме ці функції реалізують суб'єкт-митець і «споживач» творів мистецтва. Активність духу продукує образні конструкти, які є не «відбитками реальності», а її первісними формоутвореннями, проєкціями вільної фантазії суб'єкта. Надання значення, утворення символів є первинними і засадничими функціями людського духу, які картографують усі сфери буття, визначають спосіб сприйняття дійсності, ставлення до неї, вказують напрями її можливої трансформації. Ці функції є основою існування реальності у тому вигляді, в якому її здатна сприйняти людина.

Е. Кассіерер робить припущення щодо існування «внутрішньої форми» в релігії, міфі, мистецтві, науковому пізнанні, яка є «законом, що обумовлює їхню побудову» [1, с. 20]. Але притаманний їм спосіб формоутворення вони можуть застосувати лише за допомогою «певного чуттєвого субстрату». Адже «мистецтво і міф вичерпуються світом особливих чуттєво-пластичних образів, що демонструються ними». Автор підкреслює: «Зміст духу полягає лише в його виразі: ідеальна форма може бути пізнана тільки в сукупності чуттєвих знаків, що служать її виразу» [1, с. 24].

Зазначимо, що надання значення і складання його чуттєвих символізацій вочевидь є послідовними етапами винаходу культурних формоутворень, засадничими компонентами культурної фігурації. Тут йдеться власне про плетіння культурної тканини, яка поєднує дію і страждання, вираз і рецепцію. У контексті цієї взаємодії культурні формоутворення не є «проявами прихованої сутності», або «зовнішніми формами внутрішнього змісту», а правлять за саму культурну реальність.

Такий підхід апелює до філософського розмежування «інтелігібельного світу», де панує вільний дух і чисте творіння і «світу чуттєвого», що є цариною пасивної чуттєвості. Для сформульованої Е. Кассіерером «внутрішньої форми» їхня протилежність вже не є виключною і неопосередкованою, оскільки чуттєве і духовне пов'язуються новою формою взаємодії. Автор стверджує: «Їхній метафізичний дуалізм виявляється подоланим, оскільки з'ясовується, що чиста функція духовного вимушена шукати у чуттєвому своє конкретне втілення і що кінець кінцем тільки тут вона і може його знайти. У межах же самого чуттєвого слід проводити строге розмежування між простою «реакцією» і чистою «акцією» — між тим, що відноситься до сфери враження, і тим, що відноситься до сфери «виразу»». Автор підкреслює, що «сприйняття естетичної форми чуттєвого можливе лише завдяки тому, що ми самі створюємо основні елементи форми» [1, с. 25, 26].

На опінію Е. Кассіра, «понятійна протилежність «суб'єктивного» і «об'єктивного» в процесі формування досвіду... виявляється не стільки вирішенням пізнавальної проблеми, скільки її повноцінним виразом». Міф, мистецтво, релігію «не можна розглядати просто як явища наочно даного світу — їх слід розуміти як функції самотнього формування буття, особливі способи його розмежування і структурування» [1, с. 28].

Йдеться про «нове опосередкування, своєрідне взаємовизначення обох факторів». Тут утворюється новий «синтез Я і світу». Головний момент «мистецтва також полягає у тому способі, яким «суб'єктивне» і «об'єктивне», чисте почуття і просте відображення проникають одне в інше». Автор висновок: «Ці приклади... демонструють те, що аналіз форм духу не можна починати з догматичного розмежування суб'єктивного і об'єктивного, але що розмежування і визначення їхніх сфер вперше здійснюється самими формами... Пізнання, мова, міф, мистецтво — всі вони не просто дзеркала, що відображають дане буття,... а скоріш джерела світла, умови бачення і початки будь-якого формоутворення» [1, с. 30].

Отже, ми припускаємо можливість узагальнення схеми виникнення «нових форм взаємодії» протилежних понять, наведеної Е. Кассіром, на більшість категоріальних протилежностей задіяних у дослідженні мистецтва (суб'єкт-об'єкт, дія-страждання, сутність-явище, форма-зміст). Це саме ті понятійні протилежності, у горизонті яких розгортається дискурс мистецтва, ті протилежності, які відіграють роль засобів продукування змістовних культурних формоутворень, завдяки котрим встановлюється взаємодія за напрямками вираз-рецепція. Відтак, абстрактні понятійні протилежності є не самоціллю, а інструментами, за допомогою котрих складаються культурні формоутворення, які правлять за передатну ланку між суб'єктом мистецтва і його споживачем. Е. Кассіер підкреслює, що кожен з цих смислових взаємозв'язків — мова, наукове пізнання, мистецтво і міф — володіє власним конститутивним принципом, який накладає на всі види формоутворення свій особливий відбиток.

Автор доходить висновку: «У будь-якому «знаку», в будь-якому художньому «образі» нам розкривається духовний зміст... Йдеться про самостійний спосіб формоутворення як специфічну активність свідомості...» [1, с. 42]. Він розмірковує не про передумови або наступність «чуттєвого» відносно «духовного», а про вираз і маніфестацію основної функції духа в чуттєвому матеріалі.

Відтак, слідом за Е. Кассіром, ми приймаємо у якості регулятивного принципу дослідження мистецтва, засобу встановлення цілісності предмета поняття «поєднання родів» Платона. Всі понятійні протилежності, в фарватері котрих розгортається аналіз матеріалу (суб'єкт-об'єкт, частина-ціле, дія-страждання, сутність-явище, форма-зміст і ті), є засобом експлікації реальності, утвореною мистецьким феноменом, змістовної культуротворчої визначеності предмета розгляду, винайдення міждисциплінарної конкретизації тієї «κοινωνία τῶν γενῶν», на яку вказує Платон [2, с. 323-324; 89, с. 32].

Висновки.

Отже, були розглянуті такі методологічні положення концепції Е. Кассіра: художній образ є продуктом формоутворення, вихідними моментами котрого є надання значення і символізація, які визначаються суб'єктом мистецтва; категоріальні протилежності у ході формування образу трансформуються у взаємодію факторів; створення художнього образу є не «віддзеркаленням» реальності, а її формуванням. Ця сформована реальність є не явищем прихованої сутності, а «самою реальністю», яка утворює матеріал розгляду.

Література:

1. Кассирер Э. Философия символических форм. Том 1. М.; СПб.: Университетская книга, 2002. 272 с.
2. Платон. Федон. Пир. Федр. Парменид / Общ. ред. А. Ф. Лосева. М.: Изд-во «Мысль», 1999. 528 с.

Стаття відправлена: 24.12.2020 р.
© Брагіна Т.М.